

Osallisuus esiopetuksessa on vanhemman oikeus

Taina Kyrönlampi & Hannele Karikoski

Ajankohtaisissa varhaiskasvatusta koskevista keskusteluista ja tutkimuksista pohditaan lasten ja vanhempien osallisuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa, johon myös esiopetus kuuluu, vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö antaa mahdollisuuden vanhempien osallistumiselle käytännön varhaiskasvatukseen. Vanhempien osallisuus esiopetuksessa perustuu vanhempien kasvatusoikeuteen lapseensa nähden, eikä esiopetuksen alkaminen tuo muutosta tähän oikeuteen ja vastuuseen (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014; Kaskela-Kekkonen 2006). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) määritellään yhteistyön toteuttamisen periaatteista. Varhaiskasvatustutkimuksissa (esim. Kaskela-Kekkonen 2006) vahvistuu käsitys yhteistyön myönteisestä merkityksestä lapsen kasvuille ja kehitykselle.

Esiopetuksen opetussuunnitelmassa (2014) korostetaan, että paikallisten esiopetuksen opetussuunnitelmien laadintavaiheessa vanhemmilla on mahdollisuus osallistua suunnitelman laadintaprosessiin ja samalla tuoda esille näkemyksensä esiopetuksesta. Vanhempien osallistuminen takaa heidän äänensä kuulumisen esiopetussuunnitelmassa. Opetuksen järjestäjän vastuulla on huolehtia siitä, että esiopetuksen henkilöstö ja huoltajat voivat osallistua opetussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen.

Vanhempien osallisuuden merkitystä korostetaan esiopetuksen toimintakulttuurin ja oppimisympäristön kehittämisessä (Esiopetussuunnitelman perusteet 2014). Perusteluna vanhempien osallistumiselle opetussuunnitelman suunnitteluun, arviointiin ja toiminnan toteutukseen on myös se, että paikallisessa esiopetuksen opetussuunnitelmassa päätetään myös vanhempia koskettavia seikkoja, kuten käytännön esiopetuksen kasvatus- ja opetustyö, oppilashuolto, sekä huoltajien ja esiopetuksen yhteistyön järjestäminen ja toteuttaminen. Samoin Valtioneuvoston asetuksen (422/2012) mukaan esiopetuksen erityisenä tavoitteena on edistää yhteistyössä huoltajien kanssa lasten kehitys- ja oppimisedellytyksiä.

Valtakunnalliset varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmat edustavat pääasiassa hallintovirkamiesten, kasvatustieteen ammattiryhmien ja tutkijoiden ääntä, kun taas vanhempien sekä kasvattajien yhteinen ääni on kuulunut tähän asti lapsen yksilöllisten opetussuunnitelmien suunnittelussa ja arvioinnissa. Vanhempien ei ole oletettu osallistuvan pedagogiseen keskusteluun kasvatustoiminnan toteuttamisesta arkikäytännössä. Vanhempien asema on rajoittunut yksittäiseen lapseen. (Kirby & Laws 2010, 113; Karila & Alasuutari 2010; Turunen 2013.)

Esittelemme tässä puheenvuorossa esimerkin, miten vanhemmat osallistuivat paikallisen esiopetussuunnitelman laadintaprosessiin. Kyseessä on Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluissa kehitetty toimintamalli, jonka mukaan uutta esiopetussuunnitelmaa alettiin laatia yhdessä päiväkotien henkilöstöjen, vanhempien ja lasten yhteistyönä. Näitä suunnitelutiimejä kutsuttiin Ops-kuppiloiksi. Tässä tutkimuksessa havainnoitiin 15 vanhemman osallistumista Ops- kuppila toimintaan. Toinen tämän puheenvuoron kirjoittaja

seurasi vanhempien työskentelyä. Vanhempien keskustelut nauhoitettiin, kun he kokoontuivat viisi kertaa lukuvuoden 2015–2016 aikana.

Tässä keskustelussa tuomme esille minkälaisia ajatuksia OPS-kuppila-työskentelyyn osallistuvilla vanhemmilla oli esiopetuksesta. Vanhemmat huomasivat, että varhaiskasvatuksen kulttuurissa on tapahtunut kahdenlaista muutosta. Ensinnäkin esiopetuksen arjessa huomioidaan vanhempien toiveet, kuten eräs äiti kuvailee: ”että kymmenen vuotta sitte ei ois paljoo kysely...” Toisaalta vanhemmat tunnistivat, että vanhempien keskinäinen yhteisöllisyys on vähentynyt, kuten eräs isä totesi: ”mutta onhan se muuttunut siitakin, mitä oon ite just ollu tarhasa. Meillä oli siellä siis koko no se oli kyllä sillä tarhaporukalla, mutta kuiteski, että oli niinku iltasin täämösiä talkoita. Mut nyt ku kattoo noita vanhempainiltoja, niin siellähän on niinku aina me samat muuttamat perheet.” Vennisen ym. (2011, 37–38) tutkimuksessa varhaiskasvatuksen kasvattajat tunnistivat saman ilmiön kuin tähän tutkimukseen osallistunut isä. Kasvattajat kokivat, etteivät vanhemmat ole kiinnostuneita tai motivoituneita osallistumaan päiväkodin toimintaa koskeviin asioihin. Vanhempien ajanpuute, työkiireet, työajat ja perheen harrastukset nähtiin vanhempien osallisuuden esteinä. (vrt. Hochschild 2001; Karikoski 2008.)

Vanhemmat toivoivat, että työntekijät aktiivisesti tarjoaisivat huoltajille mahdollisuutta osallistua ja että lapset voisivat olla mukana esiopetussuunnitelmakeskusteluissa sekä suunnittelu- että arviointivaiheessa. Vanhemmat olivat valmiita osallistumaan esimerkiksi talokotyöhön ja muihin arkisiin asioihin, kuten ympäristön kunnostamiseen ja askartelumateriaalien hankkimiseen. Lisäksi vanhemmat osallistuivat lapsensa esiopetusvuotena sekä päiväkotivuosina henkilökunnan järjestämiin tilaisuuksiin, kuten vanhempainiltoihin. Vanhemmilla oli myönteinen suhtautuminen yhteistyöhön esiopettajien kanssa, ja he odottivat henkilökunnalta perhettä kohtaan kunnioittavaa ja tasavertaista yhteistyötä. (Vrt. Tiilikka 2010; Tiilikka 2005.)

Esiopetuksen arjessa osallisuus todentui vanhempien käsityksen mukaan erityisesti ”lapsen äänen” kuulemisena ja sen huomioimisena arjen eri tilanteissa. Vanhemmat suorastaan edellyttivät lapsensa yksilöllisyyden tunnistamista. Tämä on ehkä selkein modernin kasvatuserityyden muutos, joka näkyy vanhempien kasvatuserityyden muuttamisessa. (Vrt. Venninen ym. 2011; Tiilikka 2010; Tiilikka 2005.) Tähän liittyy myös lapsen perheen kulttuurin ja elämäntavan kunnioittaminen lapsen edun ja hyvinvoinnin näkökulmasta (ks. Esiopetussuunnitelman perusteet 2014), mikä edellyttää ammattilaisten ja perheen välistä tavoitteellista, osallistavaa ja joskus esimerkiksi oppilashuoltoryhmän moniammatillisessa yhteistyöverkostossa toteutuvaa työskentelyä. (Tast 2007, 35.)

Kasvatuserityyden on oleellista miettiä, miten vanhempien osallisuutta ja yhteistyön eri muotoja voidaan kehittää huomioimalla perheiden erilaiset elämäntilanteet. Tämä vaatii henkilöstöltä tiedostettua ja työn tavoitteita tukevaa ihmiskäsitystä. Henkilöstöllä on selkeä vastuu sellaisesta tietoisesta kasvatuserityyden muuttamisesta, jossa toisen tarpeet ja yhteistyön mahdollisuudet toteutuvat. Kasvattajien on varmistettava, että vanhemmilla on esiopetusvuotena riittävästi tietoa lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. (Esiopetussuunnitelman perusteet 2014; Gatrell 2005, 43–44; Karikoski & Tiilikka 2011; Karikoski 2008; Tiilikka 2010, 70.) Kannustavassa esiopetuksen ilmapiirissä vanhemmille tarjotaan erilaisia osallisuuden mahdollisuuksia, jolloin perheiden vahvuudet, erilaiset elämäntilanteet ja voimavarat saadaan esille ja niitä voidaan hyödyntää esiopetuksen arjessa.

Havainnoimissamme keskusteluissa vanhemmat toivat esiin, että vanhemman rooli lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmakeskustelussa paikantui helposti pelkästään työntekijän näkemysten kuuntelijaksi. Tätä ilmiötä kuvaavat kaksi äitiä: ”ei meidän vanhempien ehdotuksia oteta vastaan, kun ei osata” ja ”joo mä koe, että loukkaan kasvattajan ammat-

tiylpeyttä”. Esimerkit kuvastavat, kuinka esiopetuksen toiminta koetaan työntekijöiden alueeksi. (Ks. Alasuutari 2011, 45; Venninen ym. 2011, 39.)

Osallisuus toteutuu, kun kasvattaja keskustelee vanhemman ja lapsen kanssa. Lapsen yksilöllinen kohtaaminen edellyttää henkilöstöltä lapsikeskeistä asennetta ja vanhempien kasvatuskokemusten tuntemista. Henkilöstö on esiopetusympäristön tilan vartija. Miten tila mahdollistaa ja luo vuorovaikutuksen ja osallisuuden paikkoja? Ajattelemme, että esiopetuksen yksikössä eteinen toimii rajatilana ja tilanjakajana, jota verhoaa ”näkyvätön verho”. Vanhempia ei mielellään päästetä verhon toiselle puolelle seuraamaan esimerkiksi esiopetuksen toimintaa. Harvemmin esiopetuksen ympäristöissä kuten eteisessä on vanhemmille oma naulakko, johon voisi riisua takin ja rauhassa siirtyä eteisestä esiopetuksen muihin tiloihin seuraamaan esiopetustoiminnan arkea ja lapsensa toimintaa vertaisryhmässä.

Vanhempien osallisuuden toteuminen esiopetuksen arjessa edellyttää tasavertaista, luotamuksellista ja avointa vuoropuhelua sekä yhteistyötä henkilöstön ja vanhempien välillä. Hyvän yhteistyön edellytys on dialoginen vuoropuhelu, jossa henkilöstöllä on halu kohdata ja kuunnella vanhempia, kuten eräs isä kuvasi asiaa: ”että positiivisen kommunikointitavan opetteleminen”. Vanhemman kuuleminen ja kohtaaminen edellyttää kiireetöntä tilaa. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 85–86; Lundan 2011, 121.) Esiopetuksen osallisuuteen perustuvia pedagogisia käytäntöjä tulisi kehittää siten, että vanhemmille annetaan mahdollisuuksia osallistua enemmän esiopetuksen arkeen ja heidän halukkuuttaan osallistua arvostetaan vanhempien erilaiset elämäntilanteet samalla huomioiden.

Vanhemman osallisuuden vahvistaminen esiopetuksen arjessa edellyttää ymmärrystä esimiesten pedagogisen johtajuuden keskeisestä merkityksestä. Pedagoginen johtaja on arvojen, päämäärien, ajattelutapojen ja pedagogisten käytäntöjen muuttaja. Pedagoginen johtaja luo raamit, jotta henkilökunta kehittyy ja toimintakulttuuriin saadaan toivottava muutos kohti osallisuuden toimintakulttuurin kehittämistä. (Granrusten 2016; Moen 2016.)

Kirjallisuus

- Alasuutari, Maarit 2010. Suunniteltu lapsuus. Keskustelut lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoitossa. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Maarit 2009. Kasvatustutkimus lapsuuden rakentajina. Teoksessa Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 54–69.
- Alasuutari, Maarit & Karila, Kirsti 2009. Lapsuuden ja lapsen tulokset lapsikohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Teoksessa Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.), *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 70–88.
- Esiopetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.
- Granrusten, Peter 2016. Early Childhood Teacher or Leader? Early Childhood Directors’ Perceptions of Their Identity. *Journal of Early Childhood Education Research*, 5 (2), 247–267.
- Hochschild, Arnie 2001. *The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. New York: Henry Holt and Company.
- Karikoski, Hannele & Tiilikka, Aila 2011. Eheä kasvupolku – haaste yhteistyölle. Teoksessa Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 77–94.
- Karikoski, Hannele 2008. Lapsen koulunaloittaminen ekologisenä siirtymänä. Vanhemmat informantteina lapsen siirtymisessä esiopetuksen kasvuympäristöistä perusopetuksen kasvuympäristöön. *Acta Universitatis Ouluensis*. E 100. Oulu: Oulun yliopisto, kasva-

tustieteiden tiedekunta.

- Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – opas varhaiskasvatukseen kehittämiseen. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Oppaita 63. Helsinki. STAKES.
- Kirby, Perpetua & Laws, Sophie 2011. Advocacy for children in family group conferences. Reflections on personal and public decision making. Teoksessa Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (toim.), A Handbook of Children's and Young Peoples's Participation. Perspectives from Theory and Practice. New York: Routledge, 113–120.
- Kyrönlampi, Taina & Määttä, Kaarina 2012. Children's and parent's experiences on everyday life and home work balance in Finland. International Journal of Child, Youth and Family studies 3 (19), 46–64.
- Kyrönlampi-Kylmänen, Taina 2007. Arki lapsen kokemana. Eksistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. Acta Universitatis Lapponiensis 111. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lundan, Arja 2011. Lapsen ja kasvattajan välinen vuorovaikutus päiväkodissa – mahdollisuuksia ja toimintavaihtoehtoja. Teoksessa Alila, Kirsti & Parrila, Sanna (toim.), Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsaus varhaiskasvatukseen väitöskirjoihin vuosilta 2006–2010. Oulu: Ediva, 107–123.
- Moen, Kari 2016. Leadership for developing consensus of perspectives on children's learning in early childhood centers. Journal of Early Childhood Education Research, 5 (2), 226–246.
- Tast, Eeva 2007. Juuret ja siivet: sosiaalipedagoginen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 2007, 17–50.
- Tiilikka, Aila 2010. Kasvatuskumppanuus – Tulevaisuuden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Teoksessa Turja, Leena & Fonsen, Elina (toim.), Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 66–79.
- Tiilikka, Aila 2005. Äitien kasvatuskäsityksiä ja arviointeja hyvästä päiväkotikasvatuksesta. Oulu: Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö.
- Turunen, Tuija 2013. Individual plans for children in transition to pre-school: a case study in one Finnish day-care centre. Teoksessa Määttä, Kaarina & Uusautti, Satu (toim.), Early Child Care and Education in Finland. New York: Routledge, 25–36.
- Valtioneuvoston asetus 422/2012.
- Varhaiskasvatuslaki 550/2015.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Helsinki: Opetushallitus.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003. Helsinki: Stakes.
- Venninen, Tuulikki, Leinonen, Jonna, Rautavaara-Hämäläinen, Maija & Purola, Karoliina 2011. ”Lähes aina haettaessa sanotaan, että ihan ok päivä – mitä se lopulta tarkoittaa?” Työpapereita 2011:2. Helsinki: Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.

KT Taina Kyrönlampi toimii yliopistonlehtorina Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa.

KT Hannele Karikoski on emerita yliopistonlehtori Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa.